

герменевтика/За ред. Н.В.Чепелевої. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Том 2, вип.6. – 194с.[с.15-25].

10. Шиловська О.М. Структура, властивості й типи наративів // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. члена-кореспондента АПН України Н.В.Чепелевої. – К., Нора-прінт, 2002. – Вип. 22. – 350 с. – С. 313 – 325.

Отмечено активное развитие с 80-х годов 20 века новой отрасли - нарративной психология. Установлено, что нарратив является средством организации собственного опыта - выделяя в жизненном потоке определенные моменты, которые имеют для него смысл, и конструируя из них историю собственной жизни, человек создает нарратив. Исследованы общие и отличные черты герменевтического метода и нарративной психологии, при этом последняя объясняется как составная часть психологической герменевтики. Рассмотрены методологические основы, общие категории и взгляды на личность в рамках данных методов. Показано применение герменевтических категорий и правил герменевтического конструирования в рамках нарративного подхода. Доказано, что нарративная психология является составной частью психологической герменевтики.

Noted active development of the 80-ies of the 20 century. new field - narrative psychology. Established that the narrative is a means of personal experience - in isolating stream of life certain moments that have meaning for her, and constructing one's own life story, man creates narrative. Investigated differences and similarities hermeneutical method and narrative psychology, while the latter is interpreted as part of psychological hermeneutics. The methodological basis of common categories and views on identity within these methods. Displaying apply hermeneutic categories and rules of construction within the hermeneutic narrative approach. It is proved that narrative psychology is part psychological hermeneutics.

Статтю подано до друку 14.03.2013.

© 2013 р.

О. І. Чепішко (м. Дніпропетровськ)

ПРОФЕСІЙНА СВІДОМІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сучасної соціокультурної та економічної ситуації в Україні суспільство відчуває потребу у педагогові-професіоналі, який здатен будувати професійну діяльність відповідно до цінностей розвитку особистості. Виникає необхідність виходу за межі технологічного розуміння професійної діяльності до сфери психології свідомості, а саме – до дослідження професійної свідомості цілісного суб'єкта-професіонала. Вивчення професійної свідомості вчителя належить до ґрунтовно заявлених (Г.В. Акопов; Н.І. Гусякова; Є.І. Ісаєв, С.Г. Косарецький, В.І. Слободчиков; І.Я. Лернер; Є.І. Рогов; Л.В. Римар; Д.В. Ронзін; О.С. Цокур; Ю.М. Швалб), але недостатньо реалізованих напрямів дослідження, в той час як професія вчителя є визначальною у системі освіти та суспільному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Окремі аспекти професійної свідомості вчителя відображені у дослідженнях українських, російських та зарубіжних психологів та педагогів. Так, вченими вивчалось

професійно-педагогічне мислення (В.П. Андронов; О.С. Анісімов; Т.П. Дяк; І.І. Казимірска; М.М. Кашапов; Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобська; О.А. Орлов; Л.В. Турищева), професійно-педагогічна рефлексія (І.Г. Безсонова; О.А. Безсонова; О.В. Калашникова; А.К. Маркова, О.Г. Мирошник; Т.А. Морозова; В.С. Умнов), професійна самооцінка вчителя (О.М. Анісімова; В.Н. Козієв; М.О. Ларионова; О.В. Мамон; Н.Є. Шафажинська; М.Н. Швецова), професійна самосвідомість вчителя (І.В. Вачков; В.Г. Калашников; М.І. Кряхтунов; А.К. Маркова; Л.М. Мітіна; А.І. Смоляр), професійна ідентичність вчителя (Н.В. Антонова; О.В. Кочкурова; О.В. Куліш; Л.Н. Рєгуш; В.А. Семиченко; Boreham N., Gray P.; Cattley G.; Sachs J.; Graham A., Phelps R.; Zembylas M.). Деякими вченими (Г.В. Акопов; Є.І. Ісаєв, С.Г. Косарецький, В.І. Слободчиков) було здійснено спроби щодо побудови цілісних моделей професійної свідомості вчителя та визнано професійну свідомість головним вузлом, де зосереджено розбіжності між існуючою практикою підготовки фахівця та його конкретною професійною діяльністю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Незважаючи на представленість широкого спектру досліджень окремих аспектів професійної свідомості вчителя, у психолого-педагогічних працях майже не приділяється увага специфіці її функціонування, вивчення якої є необхідною умовою для створення цілісної моделі професійної свідомості вчителя та розробки психологічних методів її розвитку. Крім того, аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показує, що психологічні та педагогічні підходи до професійної свідомості вчителя мають певні відмінності, а її дослідження стосуються лише освіти у вищих навчальних закладах, не охоплюючи інші ступені педагогічної підготовки (педагогічні училища, коледжі). Означені питання потребують вирішення, адже вивчення особливостей професійної свідомості вчителя дозволить удосконалити рівень фахової підготовки та сприятиме підвищенню кваліфікованості вчителів.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного аналізу проблеми професійної свідомості вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. На теперішній момент виявляється протиріччя між потребою суспільства в учителів, здатному до усвідомлення своєї місії та призначення педагогічної діяльності в сучасному суспільстві, і недостатньою представленістю в педагогічній психології теоретичних підстав для розробки практико-орієнтованих досліджень психологічних чинників професійної свідомості вчителів. Ця обставина вимагає аналізу існуючих та розробки нових підходів до розуміння феномену професійної свідомості суб'єкта педагогічної діяльності.

Незважаючи на важливу роль професійної свідомості у реальному відображенні суті процесу професійного становлення й розвитку фахівця, дослідження цієї категорії почалися відносно недавно [13, 14], але набувають дедалі більшої актуальності. Категорія професійної свідомості, яка об'єднує як предметно-операціональний аспект діяльності, пов'язаний з формуванням і розвитком системи предметно-спеціалізованих способів розумової діяльності, так і її мотиваційно-особистісний аспект, представлений ціннісно-смысловим ставленням фахівця до діяльності та її ключових завдань, може кваліфікуватися як найважливіша категорія, що реально відображає суть процесу професійного становлення й розвитку фахівця (О.Ф. Бондаренко; Н.О. Кучеровська; М.М. Нечаєв; С.Г. Косарецький; Н.Ф. Шевченко).

Розглянемо визначення професійної свідомості сучасними вітчизняними вченими. Так, вона визнається багаторівневою та багатокомпонентною будовою, яка містить в собі сформовану професійну картину світу, професійну культуру діяльності та методологічну рефлексію як внутрішній план свідомості і культуру суб'єктного мислення [12]; формою свідомості особистості, що наповнена професійними значеннями, смислами та чуттєвим змістом, яка передбачає наявність професійної освіченості, сформованої культури професійної

діяльності, а також набутої здатності до методологічної рефлексії усїєї сфери професійної діяльності [17]; певним ментальним простором, значеннєвою репрезентативною структурою, у якій представлена картина професійної діяльності та самого суб'єкта як представника цієї професії [10].

Професійна свідомість охоплює спрямованість, регулювання та оцінювання активності фахівців, що забезпечує високу якість їх професійної діяльності. Професійна свідомість суб'єктивно проявляється в особистості через усвідомлення нею рівня розвитку власних професійних здібностей, інтересів, мотивів професійного навчання та діяльності, визнання себе відповідною тим вимогам, які пред'являє професія, переживання цієї відповідності як почуття задоволення обраною професією [16].

Для визначення професійної свідомості вчителя необхідно розглянути своєрідність професії вчителя, адже особливості становлення і розвитку «професійних» форм свідомості визначаються психологічним потенціалом – вкладом, який вносить в процес трансформації свідомості людини її входження в цю професію, прийняття завдань, оволодіння змістом, засобами і способами діяльності [11]. Вчительство має яскраву відмінність від інших професій, предметом яких є інша людина, адже відноситься як до класу професій, що перетворюють, так і до класу тих, що управляють, одночасно. Маючи в якості мети своєї діяльності становлення і перетворення особистості, вчитель покликаний управляти процесом її інтелектуального, емоційного і фізичного розвитку, формуванням її духовного світу. Діяльність інших представників професій типу «людина-людина» (Є.О. Климов) також вимагає взаємодії з людьми, але ця взаємодія пов'язана з розумінням та задоволенням запитів. У професії ж вчителя провідне завдання – зрозуміти суспільні цілі та спрямувати зусилля інших людей на їх досягнення [13]. Особистість вчителя є одним з основних знарядь діяльності, тому сформована професійна свідомість є необхідною умовою успішної професійної діяльності вчителя.

З огляду на зазначені відмінності професії вчителя, можна говорити про певні особливості професійної свідомості вчителя. По-перше, вона існує не тільки у індивідуальній, а й у суспільній формі, адже в процесі свого становлення і розвитку зумовлюється суспільним буттям, невід'ємним структуротвірним елементом якого служить педагогічне буття. Професійна свідомість вчителя пронизує всі основні форми суспільної свідомості, тому що необхідною умовою збереження та подальшого існування суспільної свідомості та її змісту є усвідомлення потреби передачі наступним поколінням. Друга особливість професійної свідомості вчителя – у її «випереджальному відображенні», тобто прагненні змодельювати майбутні покоління, їхню діяльність та певні результати. По-третє, професійна свідомість вчителя включає в себе уявлення про майбутні соціальні потреби, ідеали, цінності, які будуть відрізнятися від минулих, а також від сучасних, здійснюючих педагогічну діяльність, поколінь. Ще однією особливістю професійної свідомості вчителя є те, що вона зорієнтована на майбутнє, але одночасно виступає відображенням теперішнього. Ця обставина обумовлюється тим, що результат педагогічної діяльності часто відрізняється від уявних моделей тих поколінь, що виховуються і навчаються [4].

Характеризуючи професійну свідомість вчителя, слід розглянути її внутрішню структуру, єдність компонентів якої охоплює когнітивну, афективну та поведінкову сфери особистості [5]. Так, когнітивна сфера професійної свідомості містить в собі систему уявлень особистості про себе як про фахівця (усвідомлення міри володіння системою професійних знань, якостей, особистісного розвитку), а також певний рівень професійного розвитку пізнавальної сфери та професійні знання. Слід зазначити, що професійний розвиток невід'ємний від особистісного, який в когнітивній сфері професійної свідомості обумовлений соціальною позицією вчителя, його ціннісними орієнтаціями, мотивами та цілями.

Афективна, або емоційно-ціннісна складова професійної свідомості вчителя є відображенням відношення суб'єкта до професійної діяльності в цілому, до себе як до фахівця, до окремих професійно-значимих сторін своєї особистості та діяльності, а також важливих особистісних якостей.

Поведінкова складова виражається у процесі регуляції дій, діяльності та поведінки вчителя відповідно до свідомо поставлених цілей, педагогічних норм. Вона визначає можливість саморегуляції поведінки, здатність приймати самостійні рішення, управляти і контролювати поведінку – свою та учнів. Продуктивне рішення професійно-педагогічних завдань сприяє появі у вчителя нових цілей, мотивів, установок та сенсів педагогічної діяльності [5].

Перейдемо до аналізу педагогічних та психологічних підходів до розуміння суті професійної свідомості вчителя, які розрізняються, та навіть позначаються різними термінами: педагогічна свідомість – у педагогіці та професійна свідомість вчителя – у психології.

У педагогічній науці обґрунтування та перше теоретичне дослідження категорії «педагогічна свідомість» було зроблено І.Я. Лернером Будучи простором людської культури, в якому втілюється сукупність педагогічних ідей, поглядів, почуттів, цінностей, ілюзій, помилок в області виховання та освіти, під впливом яких суспільство здійснює педагогічну діяльність теоретичного або практичного характеру, педагогічна свідомість, на думку І.Я. Лернера, виступає певним культурно-історичним утворенням, яке здатне істотно впливати на педагогічну дійсність [19]. У подальшому інтерес до вивчення означеної категорії проявили багато вчених-педагогів (А.О. Бізяєва; К.Є. Вітрук, А.К. Колегов; М.Т. Громкова; І.Ф. Ісаєв, В.О. Сластьонін, Є.Н. Шиянов; М.В. Кларін; Т.В. Кружиліна; Л.Є. Плєскач), у чиїх роботах особлива увага приділяється змістовним компонентам професійної свідомості. Виключення складає дослідження С.А. Дніпрова, який будує моделі структури та генезису наукової педагогічної свідомості. На думку дослідника, суть педагогічної свідомості полягає, передусім, в побудові певної сукупності смислів, значень і перспектив майбутньої педагогічної діяльності. Педагогічна свідомість служить парадигмою, під кутом зору якої людина сприймає, осмислює, оцінює отримувану ззовні педагогічну інформацію і здійснює свою діяльність теоретичного або практичного характеру. Структуру професійної свідомості, вважає автор, складають п'ять взаємозв'язаних між собою сфер: емоційно-чуттєва, мотиваційна, інтелектуальна, моральна і вольова. У змісті буденної педагогічної свідомості переважає вітагенний досвід, вироблений на основі осмислення педагогічної діяльності, а також традиції та звичаї народної педагогіки. У змісті наукової педагогічної свідомості переважають методологічні, теоретичні, загальнодидактичні та прикладні знання [6].

Аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що професійна свідомість розглядається як форма суспільної свідомості; акцент робиться на її змістовному аспекті, місці та ролі в освітньому процесі. Зазначається, що розвиток педагогічної свідомості, яка зародилася разом із виникненням виховання як соціального явища, йшов шляхом поступового збагачення новими знаннями про саму дитину, природу дитинства та особливості взаємовідносин між дітьми й дорослими, шляхом наповнення сенсами педагогічних феноменів, народження ідей, думок, почуттів, що проявляються в атмосфері міжсуб'єктних педагогічних зв'язків [9].

Психологія, на відміну від педагогіки, розглядає професійну свідомість як форму індивідуальної свідомості. Більшість психологічних досліджень присвячена розробці структурних моделей професійної свідомості та самосвідомості вчителя, а також дослідженням окремих аспектів вказаних феноменів: професійний розвиток та моделі поведінки особистості вчителя (Л.М. Мітіна); аналіз професійної самосвідомості вчителя (В.Н. Козієв); розвиток

педагогічної самосвідомості (І.В. Вачков); педагогічне покликання вчителя (М.І. Кряхтунов); індивідуальний стиль діяльності вчителя (А.К. Маркова, А.Я. Ніконова).

Перейдемо до огляду робіт російських вчених, у яких здійснено спроби щодо побудови цілісних моделей професійної свідомості вчителя. Так, Є.І. Ісаєв, С.Г. Косарецький та В.І. Слободчиков розглядають професійну свідомість у єдності трьох підстав буття людини, що є цілісною моделлю будь-якого професіоналізму: діяльності, свідомості, спільноті. Розвиток професійної свідомості вчителя характеризується смисловою узгодженістю шару цінностей розвитку та освіченості особистості, і шару засобів педагогічної діяльності. Динаміка розвитку полягає в послідовній зміні інтенції свідомості з об'єкту діяльності (об'єктний рівень) на засоби і способи діяльності (заданий рівень), та, нарешті – на цінності і сенси діяльності (проблемний рівень). У якості механізмів переходу на більш високі рівні розглядаються рефлексія, як здатність до самовизначення, та цілепокладання, як спосіб зв'язування цінностей і засобів в професійній діяльності [8].

В якості предмета психологічного вивчення професійна свідомість вчителя розглядається й Г.В. Акоповим, який ставить питання про структуру професійної свідомості в двох планах: будови (компоненти) та функцій свідомості. Професійна свідомість, вважає автор, – це певна «робоча структура», яка задається матрицею, елементи якої знаходяться на «перетині» основних функцій свідомості (цілепокладаючої, когнітивної, афективної та емотивної) та компонентів професійної підготовки (практичної, спеціальної, психолого-педагогічної, методичної). Визначеній системі атрибутів свідомості відповідає аналогічна за функціональною ознакою структура професійної свідомості: професійні цілі, професійні знання, професійні стосунки, професійна самосвідомість тощо [1, 2].

Досліджуючи професійну свідомість майбутніх вчителів, російська вчена І.В. Архіпова вводить поняття «навчально-професійна свідомість», яка визначається як система навчальних і професійних знань, уявлень і суб'єктивних стосунків, що набуваються в процесі вищої освіти. Структура навчально-професійної свідомості майбутнього вчителя, за І.В. Архіповою, складається з наступних компонентів: когнітивних уявлень (судження оцінного характеру, «образ Я»); емоційно-оцінних стосунків (система самооцінок); навчальних й професійних намірів студента. Конструкт «Я» - концепція, як динамічна система уявлень людини про себе, виступає «кінцевим продуктом» розвитку навчально-професійної свідомості [3].

Підведемо короткий підсумок порівняльного аналізу підходів до розуміння професійної свідомості вчителя у педагогіці та психології. Незважаючи на розбіжності у термінології (педагогічна свідомість або професійна свідомість вчителя), у розумінні суті професійної свідомості (форма суспільної або індивідуальної свідомості), у напрямках досліджень (змістовний або структурний аспекти; роль професійної свідомості в освітньому процесі або індивідуальному процесі професіоналізації), вони не суперечать, а скоріш доповнюють один одного, хоча й не вичерпують всієї глибини цього складного й багатогранного явища.

Повертаючись до структури професійної свідомості необхідно підкреслити підхід українських психологів. У дослідженні професійної свідомості різних фахівців (практичних психологів, менеджерів) вчені дотримуються думки, що структурна організація професійної свідомості певним чином відтворює структурні компоненти свідомості. Це припущення базується на тому, що професійній свідомості, яка є формою свідомості в цілому, притаманні її основні характеристики та властивості. Так, Н.Ф. Шевченко, ґрунтуючись на концепції О.М. Леонтьєва, розглядає структуру професійної свідомості у рамках єдності 3-х компонентів: значення, смислу та чуттєвої тканини. Зміст значень і смислів (ядерних утворень професійної свідомості) й характер зв'язків та відношень між ними диктується змістом предмета й цілей професійної діяльності. Це означає, що професійні значення виражаються через систему

професійних теорій та моделей, які стають основою професійної діяльності. Система професійних смислів виражається через професійні цінності та принципи професійної діяльності. Чуттєва тканина виражається у вибірковості та ступені диференційованості сприйняття професійних ознак у зовнішньому світі [18].

Схожої думки дотримується й О.В. Дробот, але в якості теоретичної основи моделювання професійної свідомості бере структуру свідомості за С.Л. Рубінштейном, в подальшому розвинену В.П. Зінченком. Аналогічно з підходами вчених, які виділяють буттєвий та рефлексивний шари свідомості, професійна свідомість, за О.В. Дробот, також має рівневий характер: у ній наявний рівень досвіду, що включає в себе професійні знання, програми професійних дій, професійні цінності, мотиви професійної діяльності, сензитивно-емоційний досвід, та рівень рефлексії, який складають самопізнання й самооцінки особистості, саморегуляція й самоконтроль, самореалізація, самовдосконалення, емоційно-почуттєві компоненти самосвідомості. На рівні досвіду формуються образи процесу праці та суб'єктів професійної діяльності, в той час як на рівні рефлексії продукується образ професійного Я. Професійна свідомість і образ світу професії розглядаються у цій моделі за аналогією відношень «процесу» та його «продукту» [7].

Підхід вітчизняних психологів до розуміння структури професійної свідомості ми вважаємо найбільш обґрунтованим та перспективним на сьогоднішній день, тому будемо дотримуватися його при подальшому розвитку наукової проблематики.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Теоретичний аналіз проблеми професійної свідомості вчителя свідчить про недостатню представленість у психологічній та педагогічній науках теоретичних підстав для практико-орієнтованих досліджень професійної свідомості вчителя. З огляду на особливості професії вчителя, які відрізняють її від інших професій типу «людина-людина», можна говорити про необхідність формування у майбутнього фахівця професійної свідомості, яка є головним вузлом, де зосереджено розбіжності між існуючою практикою підготовки фахівця та його конкретною професійною діяльністю.

Здійснений нами порівняльний аналіз теоретичних підходів до розуміння професійної свідомості вчителя у педагогіці та психології дає можливість побачити відмінності у термінології, у розумінні суті професійної свідомості, у предметі наукових досліджень та ролі професійної свідомості у життєдіяльності людини.

Перспективними напрямками розвитку наукової проблематики надалі вбачаються наступні: розробка структурно-функціональної моделі професійної свідомості вчителя та дослідження особливостей професійної свідомості майбутніх вчителів з урахуванням рівня акредитації педагогічного навчального закладу.

Література

1. *Акопов Г.В.* Психологические аспекты формирования профессионального сознания студентов / Г.В.Акопов // Роль высшей школы в проведении реформы общеобразовательной и профессиональной школы: Тез. докл. обл. межвуз. науч.-метод. конф. - Куйбышев, 1986. – С.63-71.
2. *Акопов Г.В.* Цели образования и развитие сознания учащихся / Г.В.Акопов // Сибирский психологический журнал. – Томск: ТГУ. – 2005. – №22. – С.105-110.
3. *Архипова И.В.* Учебно-профессиональное сознание будущих учителей на разных этапах профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / И.В. Архипова. – Самара, 2009. –251с.

4. *Воловик В.И.* Педагогическое сознание / В.И. Воловик // Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник нижньої Наддніпрянщини. Вип.9, Запоріжжя, 2002. – С.43-49.
5. *Гуслякова Н.И.* Психологические механизмы становления профессионального сознания будущего учителя. Дисс. ... докт. психол. наук: 19.00.07 / Н.И. Гуслякова – Челябинск, 2010. – 494с.
6. *Днепров С.А.* Генезис научного педагогического сознания: автореферат дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / С.А. Днепров. – Екатеринбург, 2000. – 44с.
7. *Дробот О.В.* Психосемантичні особливості професійної свідомості майбутніх менеджерів: дис. ... канд. психол. наук. 19.00.01 / О.В. Дробот. – Одеса, 2009.–239с.
8. *Исаев Е.И.* Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е.И. Исаев, С.Г. Косарецкий, В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. –№3. – С. 57-67.
9. *Каган М.С.* Философия культуры / М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1996. – 416с.
10. *Кучеровская Н.А.* Психосемантическая структура профессионального сознания практикующего психолога: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Н.А. Кучеровская. – К., 2007. – 203 с.
11. *Нечаев Н.Н.* Профессионализм как основа профессиональной мобильности / Н.Н. Нечаев // Материалы к пятому заседанию методологического семинара 8 февраля 2005 г. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 92 с.
12. *Самойлова А.Г.* Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / А.Г. Самойлова. – Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – Київ, 2004. – 19 с.
13. *Сластенин В.А.* Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – М.: Академия», 2002. – 576с.
14. *Слободчиков В.И., Исаев Е.И.* Антропологический принцип в психологии развития / Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 1998. – №6. – С.3-17.
15. *Слободчиков В.И., Исаев Е.И.* Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов / Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
16. *Шевченко Н.Ф.* Професійна свідомість практичного психолога: структура та специфіка функціонування / Н.Ф. Шевченко // Психологія і суспільство. – 2009. – №4. – С.167-180.
17. *Шевченко Н.Ф.* Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: Монографія / Н.Ф. Шевченко. – К.: Міленіум, 2005. – 298с.
18. *Шевченко Н.Ф.* Формування професійної свідомості практичних психологів у системі у системі вищої освіти дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07 / Н.Ф. Шевченко. – К., 2006. – 485 с.
19. *Шурухина Т.Н.* Многообразие форм духовного освоения педагогической реальности / Т.Н. Шурухина // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2011. – №3 (6). – С. 340-342.

В работе представлены результаты теоретического анализа проблемы профессионального сознания учителя. Показано современное состояние исследованности отмеченной проблемы и перспективы ее решения. Рассмотрены особенности профессии и профессионального сознания учителя. Проведен сравнительный анализ педагогических и

психологических подходов к профессиональному сознанию учителя, касающийся терминологии, понимания сути профессионального сознания, предмета научных исследований и роли профессионального сознания в жизнедеятельности человека.

The article presents some results of the theoretical analysis of a teacher professional consciousness problem. The current state of the noted problem research is described. Special features of the profession and teacher professional consciousness are examined. Comparative analysis of pedagogical and psychological approaches to a teacher professional consciousness is carried out. Aspects of the analysis concern terminology, professional consciousness essence understanding, object of the scientific studies and professional consciousness role in a human vital activity.

Статтю подано до друку 20.05.2013.

© 2013 р.

О. Б. Емішянц (м. Київ)

ЗВ'ЯЗОК ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ З ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. В умовах організації сучасного суспільства постійно зростає інтерес до явища психологічного клімату колективу та особливостей його прояву. Актуальність даної проблеми диктується, перш за все зростанням вимог до рівня психологічної включеності людини в його трудову діяльність і ускладненням психічної життєдіяльності людей, постійним зростанням їх особистісних домагань.

Психологічний клімат – це стан психології трудового колективу як єдиного цілого, який інтегрує приватний груповий стан. Складовими психологічного клімату є соціальний, моральний та психологічний клімат. Соціальний відбиває усвідомленість цілей і задач суспільства, наскільки в колективі гарантовано дотримання всіх конституційних прав і обов'язків працівників як громадян. Моральний клімат визначається тим, які моральні цінності в даному колективі є прийнятими. Психологічний клімат, ті неофіційні відносини, які складаються між працівниками, що знаходяться в безпосередньому контакті один з одним.

Психологічний клімат може бути позитивним та негативним. Показником позитивного клімату є довіра й висока вимогливість членів групи один до одного, доброзичлива, ділова й конструктивна критика, вільне вираження своєї думки під час обговорення питань, що стосуються всього колективу, відсутність тиску керівника на підлеглих і визнання за ними права приймати значимі для групи рішення.

Психологічний клімат – переважний і відносно стійкий психічний настрій колективу, який знаходить різноманітні форми прояву у всіх сферах життєдіяльності людини і впливає не тільки на ефективність діяльності, поведінку, а й взагалі на психічне здоров'я особистості. Це особливо важливо для працівника освіти, адже соціально-психологічний клімат навчального закладу опосередковано, через відповідний психологічний стан його представників впливає на дитину (учня навчального закладу), її психічне здоров'я.

Актуальність проблеми, що висвітлюється в статті, пов'язана з вивченням психологічного клімату – важливою характеристикою колективу, яка свідчить про рівень його розвитку та потенційних можливостях самоврядування й досягнення цілей виконуваної діяльності. Оскільки психологічний клімат сприймається кожною людиною як стан задоволеності відносинами з колегами, керівниками, процесом і результатами своєї роботи – це суттєво впливає на настрій, самопочуття людини, її творчий потенціал, а також на бажання плідно